Iğdır Üniversitesi / Iğdır University
İlahiyat Fakültesi Dergisi / Journal of Divinity Faculty
Sayı / No: 6, Ekim / October 2015: 31-44

Locke ve Rousseau'nun Doğa Durumu ve Mülkiyet Anlayışlarının Karşılaştırılması[a]

MEHMET EVREN[b]

Öz: Bu makalenin amacı John Locke ve Jean-Jacques Rousseau'nun sistemlerinin önemli bir parçasını oluşturan doğa durumu ve mülkiyet anlayışlarını karşılaştırmaktır. Düşünürlerin doğa durumu hakkındaki düşüncelerini dikkate aldığımızda Locke, insanın doğa durumunda eşit ve özgür olduğunu belirtmektedir. Ancak Locke'a göre, insanın doğasının iyi olmasına rağmen sahip olduğu mülkiyetin diğerlerinin tecavüzüne açık olması doğa durumunda kaosun yaşanmasına sebep olmaktadır. Rousseau'ya göre ise, uygarlık doğası gereği iyi olan insanın zihnine zamanla yerleşen mülkiyet anlayışını geçerli kılmıştır ve bu yüzden insanın köleleştiğini belirtmiştir. Rousseau'ya göre uygarlık aynı zamanda temel taşları olan bilim ve sanatın yardımıyla insanlığı hapsetmiştir. Rousseau, bu durumun, insanı iyi olan doğasından uzaklaştırdığı görüşündedir. Aslında her iki filozofun felsefi sistemlerinde kalkış noktaları aynı olmasına rağmen doğa durumu ve mülkiyet anlayışları göz önüne alındığında farklı sonuçlara ulaştıkları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğa durumu, emek, mülkiyet, eşitlik, özgürlük, uygarlık.

[a] Bu makalede yazarın 2015 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığı *John Locke ve John Rawls Liberalizminin Karşılaştırılması* adlı doktora tezinden faydalanılmıştır.

[b] Aksaray Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

Comparison of Locke's and Rousseau's Conceptions of the State of Nature and the Property

MEHMET EVREN

Abstract: This paper aims to compare John Locke and Jean-Jacque Rousseau's understandings of the state of nature and the property, which constitute a significant portion of their systems. Considering their ideas on the state of nature, Locke mentions that man is equal and free in this state. According to Locke, however, the fact that his property is open to assaults by others leads to chaos in the state of nature although his nature is good. On the other hand, Rousseau thinks that civilization validates the idea of property which roots into the mind of man who is naturally good and that it therefore enslaves him. Rousseau states that civilization incarcerates man with the help of its pillars; science and arts. He argues that it estranges man from his good nature. Consequently, it is seen that both philosophers derive from the same philosophical standpoint, yet they come to different conclusions in terms of the state of nature and the property.

Keywords: State of nature, labor, property, equality, freedom, civilization.

Giriş

Russell'ın deyimiyle John Locke (1632-1704)'un görüşleri uygulamada olsun kuramda olsun en güçlü politikacılar ve filozoflar tarafından uzun yıllar savunulmuştur. Ancak Locke, Aydınlanma Çığırı'nı açan ve Aydınlanmayı özelde İngiltere'ye genelde Dünya'ya hediye etmiş bir düşünür olmasına rağmen onun savunmuş olduğu doğa durumundaki insan ve mülkiyet anlayışı Jean-Jacques Rousseau'da (1712-1778) geçerliliğini yitirmiştir.[1] Öyle ki Rousseau, Aydınlanma düşünürlerinden biri olmasına rağmen Aydınlanmanın temel söylemleri olan *akılcılık, bilimsellik ve ilerlemecilik*[2] karşıtlığıyla dikkatleri üzerine çeken bir düşünür olmuştur.

Rousseau'nun, Locke'un insan doğası ve mülkiyet ile ilgili fikirlerini eleştirmesi sadece kendi çağını tahlil etmediğini de bize göstermektedir. Zira bir filozofun tavrı zamanının koşullarına tarafgir olmak değil, geçmiş dönemlerin düşünce yapılarını analiz edip bundan hareketle kendi döneminde köhneleşmiş yapılanmalar varsa onları eleştirebilmek, yeni öneriler sunmak ve ilerisi için de söyleyecek sözü olmaktır. Elbette, bu tavır hem Locke hem de Rousseau için geçerlidir. Şimdi bu bakış açısıyla her iki düşünürün doğa durumu ve mülkiyete ilişkin görüşlerine daha yakından bakalım.

1. Doğa Durumu Açısından Karşılaştırma

Locke, doğa durumunda insan doğasının iyi olduğunu söylemektedir ve 'Yönetim Üzerine Birinci İnceleme' adlı eserinde söze şöyle başlamaktadır:

> Kölelik, insanın öylesine kötü ve alçaltıcı bir durumu ve ulusumuzun cömert karakterine ve cesaretine öylesine taban tabana zıttır ki, bırakınız bir İngiliz asilzadesini, sıradan bir İngiliz'in bile köleliği savunduğu düşünülemez.[3]

Locke'un bu düşüncesi, aslında doğa durumunda savunduğu eşit-

---

[1] Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi III,* çev. Muammer Sencer, Say Yayınları, İstanbul 2004, s. 160.

[2] Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi,* Say Yayınları, İstanbul 2010, s. 771.

[3] John Locke, *Yönetim Üzerine İnceleme,* çev. Fahri Bakırcı, Kırlangıç Yayınevi, Ankara 2007, s. 1.

lik ve özgürlük anlayışının bir ürünüdür. Öyle ki, doğa durumunun başlangıcında mutluluk vardı, özgürlük vardı, özgürlük ve eşitlik alabildiğine hüküm sürüyordu.[4] Bu yüzden Locke, bu düşüncesini 'Yönetim Üzerine İkinci İnceleme'de de devam ettirmektedir ve siyasal yönetime giden yolda özgürlüğü ve eşitliği şöyle tanımlamaktadır:

> Siyasal iktidarı doğru biçimde anlamak ve onu kökeninden çözmek için, bütün insanların doğal olarak ne durumda olduklarını düşünmeliyiz. Bu durum, insanların başkasından bir şey istemeksizin ya da başkasının iradesine bağlı olmaksızın doğa yasasının sınırları içinde eylemlerini düzenleyebilecekleri ve sahiplikleriyle kişilikleri üzerinde uygun olduğunu düşündükleri biçimde tasarrufta bulunabilme haklarını kullanacakları yetkin bir özgürlük durumudur.[5]

Locke'a göre doğa durumunda, bu durumu yöneten, herkesi bağlayıcı bir doğa yasası vardır. Locke, bu yasanın ta kendisi olan akıl, sadece kendisine danışacak olan tüm insanlığa, herkesin eşit ve bağımsız olmasından dolayı, hiç kimsenin diğerinin yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ya da sahiplenmelerine zarar vermemesi gerektiğini söylemektedir. Locke'a göre, her bir kişinin doğa yasasını çiğneyenleri ve sahip olunan hakkın ihlalini engelleyebilecek derecede cezalandırma hakkına sahip olmasını sağlayan doğa yasasının yürütülmesi her insanın kendisine verildiğinden, tüm insanların barışını ve korunmasını gören doğa yasasına riayet edilebilir. Locke, bütün insanların, başkalarının haklarını çiğnemekten ve birbirlerine zarar vermekten alıkonulabileceğini ifade etmektedir.[6]

Rousseau ise doğa durumunda gerçek ve bozulmaz bir eşitliğin olduğunu söylemektedir. Ancak Rousseau'ya göre doğa durumunda tek fark, insandan insana farktır ve bu farkın ise birini ötekine bağlı kılacak kadar büyük olmadığını söylemektedir. Bununla birlikte Rousseau, doğa durumunun aksine uygarlık durumunun düşsel ve boş bir

---

[4] Niyazi Öktem, *Sosyolojinin ve Felsefenin Verileriyle Devlet ve Hukuk Felsefesi Akımları,* Der Yayınevi, İstanbul 1993, s. 176.

[5] Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme,* çev. Fahri Bakırcı, Ebabil Yayınları, Ankara 2012, s. 9.

[6] Locke, *Concerning Civil Government, Second Essay an Essay concerning the True Original Extent and End of Civil Government*, trans. William Popple, Pennsylvania State University Press, Pennsylvania 1998, s. 6.

eşitlikten oluştuğunu ifade etmektedir.[7] Yine Rousseau, Weischedel'in de ifade ettiği gibi "toplum insanın iyi olmaya ilişkin kökenindeki imkânı örter, tahrif eder ve engeller, çünkü onda çıplak bencillik bütün kötülüğün köküdür" demektedir. Hatta Weischedel, Rousseau'un eskiden beri filozofların uğraştırıp durduğu kötünün kökeni sorununa kendine özgü bir çözümleme bulduğunu ifade etmektedir. Rousseau'ya göre kötülük, Tanrı'nın eseri olmayıp, en doğru ifadeyle insanın işidir, yani Rousseau, kötülüğün tek başına insanın işi olduğunu belirtmektedir. Kötülük toplumsallaşmayla meydana getirilir. Weischedel'e göre, aynı zamanda bu durum, düşünce tarihinde ilk kez açıkça toplumu da sorumluluğun öznesi olarak göstermektedir.[8]

Bu yüzden Rousseau doğa durumunda yani toplumsal sözleşme yapılmadan önce sanatın davranış ve eylemlerimizi henüz kalıplara sokmadığını ve duygularımızın samimi olduğu zamanlar, geleneklerimizin kaba ama doğal olduğunu söylemektedir. Rousseau'ya göre samimi davranış biçimleri sayesinde ilk bakışta insanların karakterleri arasındaki ayrım gözükürdü.[9] Ancak Rousseau uygarlık insanının kölelik içinde doğduğunu, yaşadığını ve öldüğünü söyler. Rousseau'ya göre bu insan için "doğuşunda bir kundak içinde dirilir; öldüğünde bir tabutun içinde çivilenir; insan şeklini koruduğu sürece, kurumlarımız tarafından zincirlenir"[10] demektedir. Nitekim, Rousseau için medeniyetin getirdiği insan anlayışı, insanı özgür doğmasına rağmen her yerde zincirlere vurmuştur ve kendini diğerlerinin efendisi sananlar bile, bu durumda diğerlerinden daha fazla köle olmaktan kurtulamamıştır.[11]

Locke, doğa durumunu, önemli sözleşme teorisyenlerinden biri olan Hobbes (1588-1679) gibi egemen gücün olmadığı, herkesin herkesle savaş durumunda bulunduğu bir durum olarak görmez.[12] Doğa du-

---

7 Jean-Jacques Rousseau, *Emile ya da Eğitim Üzerine,* çev. Yaşar Avunç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 321.

8 Wilhelm Weischedel, *Felsefenin Arka Merdiveni,* çev. Sedat Umran, İz Yayıncılık, İstanbul 1993. s. 230-231.

9 Rousseau, *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev,* çev. Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 9.

10 Rousseau, *Emile ya da Eğitim Üzerine,* s. 13.

11 Rousseau, *Toplum Sözleşmesi,* çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2007, s. 7.

12 Thomas Hobbes, *Leviathan,* çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, s. 145.

rumunda Rousseau'da Locke gibi ilkel doğa durumundaki insanın iyi olduğunu belirtmektedir. Hatta Hristiyanlığın insan doğasında bulunan ilk günah anlayışına karşı çıkmıştır. Rousseau "insanın doğal olarak iyi olduğunu ve insan doğasında hiçbir ilk günahın ya da sapkınlığın bulunmadığını vurgulamıştır". Bu yüzden Rousseau'ya göre "doğa durumundaki insan Hobbes'un doğal insanıyla tam bir zıtlık içindedir. Hobbes'un ilkel insanı toplum koşuluna geçerek etik değerleri kazanırken Rousseau'nun doğal insanı toplumsallaştığı ölçüde kötüleşme yoluna girmiştir."[13] Görüldüğü üzere Rousseau, Locke'un doğa durumundaki insan anlayışı ve Hobbes'un doğa durumunda insan doğası anlayışı ile kendi sistemindeki insan anlayışı arasında köprü kurmuştur. Çünkü Rousseau, toplum öncesi doğa durumunda insanın iyiye meyilli olduğu fikriyle Locke'u onaylarken, insanların bir araya gelerek oluşturdukları toplum durumunda ise Hobbes'un insanın insana kurt olduğu düşüncesini de onaylamış olmaktadır.

Benzer bir şekilde Russell'ın da ifade ettiği gibi Rousseau 'Eşitsizlik Üzerine Konuşma' adlı ikinci bir denemesinde "insanın doğallıkla iyi" olduğunu, "sadece kurumların onu kötüleştirdiğini" savunmuştur. Rousseau, siyasal kuramcıların doğa durumundan "artık var olmayan, belki hiç bir zaman var olmamış ve muhtemelen hiç var olmayacak olan, bununla birlikte, şimdiki durumumuzu layıkıyla anlayabilmek için, hakkında doğru dürüst bilgi edinmemizin hiç de gerekli olmadığı bir durum"[14] gibi söz ettiklerini ifade eder. Ancak Rousseau, yaş, sağlık, zekâ vb. bakımlardan doğal eşitsizliğe değil, yetkisini uzlaşımdan alan ayrıcalıklardan (imtiyazlardan) doğma eşitsizliğe karşı durmaktadır. Uygar toplumun ve ondan doğan toplumsal eşitsizliklerin kökeninin ise özelde (mülkte) bulunabileceğini söylemektedir.[15] Bu nedenle düşünürlerin özgürlük ve mülkiyet arasındaki kurdukları ilişkiye değinmemiz gerekmektedir.

2. Özgürlük ve Mülkiyet Açısından Karşılaştırma

Locke'a göre doğa durumunda sahip olunan haklardan birisi, mül-

[13] Sara Çelik, *Modern Felsefe I,* Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2012, s. 155.
[14] Russell, *Batı Felsefesi Tarihi III*, s. 269.
[15] Russell, *Batı Felsefesi Tarihi III*, s. 270.

kiyet hakkının korunmasıdır.[16] Locke, doğa durumunda özgürlüğü bir başkasından izin almaksızın doğa yasasının sınırları içinde eylemlerini düzenleyebilecekleri bir sahiplik durumu olarak görmektedir. Sahiplikten kastı ise insanın doğar doğmaz elde ettiği haklar olan *hayat, özgürlük, mülkiyet*[17]tir. Ancak Locke, bu haklardan önemli gördüğü mülkiyete iki farklı anlam yüklemektedir. Birincisi, sahip olunan özel mallar anlamında *property*[18], ikincisi ise yaşam, özgürlük ve malları da kapsayan *possession*[19] dur.

Nitekim Locke, insanların özgürlüğünü sağlamaya destek olmasından dolayı, özel mülkiyetin insanlık durumu için zorunlu olduğunu kabul etmektedir. Bu yüzden Baradat'ın ifade ettiği gibi, Locke, organize toplum ortaya çıkmadan önce özel mülkiyetin çıkmış olduğunu söylemektedir. Böylelikle devlet mülkiyeti değil, mülkiyet devleti yaratmıştır.[20] Yine Locke, doğa durumunu yönetenin, herkesi bağlayıcılığı olan doğa yasası olduğunu ifade etmektedir. Locke, bu aklî yasanın bağlayıcı olduğunu ve sadece kendisine danışacak olan bütün insanlığa, herkesin eşit ve bağımsız olmasından dolayı, hiç kimsenin bir başkasının yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ya da sahiplenmelerine zarar vermemesi gerektiğini emrettiğini belirtmektedir.[21] Ancak Locke, insan doğasının iyi olmasına rağmen insanın emeğiyle elde ettiği mülkiyetinin yine de tecavüzlere açık olduğunu söylemektedir.[22] Bu yüzden insanın doğa durumunda emeği ile sahip olduğunu mülkiyetinin güvence altına alınması gerektiğini düşünen Locke'un Aydınlanmacı tavrı da bu perspektifte olacaktır. Locke'a göre bu tavır toplumsal sözleşme ile oluşturulan bir medeniyetin inşası anlamına gelmektedir ve aynı zamanda ona göre uygarlaşmanın fikri altyapısını da mülkiyet oluşturacaktır.

Rousseau ise Locke'un düşüncelerinin tam aksini düşünmektedir. Çünkü Rousseau'ya göre özel mülkiyetin yerleşmesi beraberinde "gü-

---

[16] Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme,* s. 9.
[17] Locke, *Concerning Civil Government, Second Essay,* s. 6.
[18] Locke, *Concerning Civil Government, Second Essay,* s. 17.
[19] Locke, *Concerning Civil Government, Second Essay,* s. 48.
[20] Leon P. Baradat, *Siyasal İdeolojiler Kökenleri ve Etkileri*, çev. Abdurahman Aydın, Siyasal Kitabevi, Ankara 2012, s. 97.
[21] Locke, *Concerning Civil Government, Second Essay,* s. 6.
[22] Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme,* s. 81.

vensizlik ve daha başka kötülükler" getirdi. Bu yüzden Rousseau'ya göre "insanlar güvenliklerini ve özgürlüklerini garanti altına alabilmek için birbirleriyle sözleşme yapma yoluna gittiler böylece hükümet ve hukuk sistemi ortak uzlaşı tarafından kurulmuş oldu." Ancak Rousseau bu durumun doğa durumunda sahip olunan özgürlüğü de yok ettiğine ve "sonsuza dek sürecek mülkiyet ve eşitsizlik" yasasını yerleşmesini sağladığını ifade etmektedir.[23]

Yine Rousseau, toplum durumunda hür doğan insanın kendini her yerde zincirler içinde bulduğunu ifade etmektedir. Rousseau, insanlara bu zincirlerin vurulmasının nedeni olarak ise mülkiyetin ortaya çıkmasının[24] yanında uygarlığın bilim, sanat ve akıl gibi tetikleyicilerinin de buna kılıf hazırladığını söylemiştir.

Nitekim Rousseau 1750'de Dijon Akademisi'nde 'Sanat ve Bilimler İnsanlığa Bir Yarar Sağlar mı?' sorusuna karşılık bir deneme yazmıştır. Bu deneme, aynı zamanda Rousseau'nun tanınmasını da sağlamıştır. Rousseau bu denemede sorunun olumsuz yanını[25] şu cümlelerle anlatmıştır:

> Astronomi, boş inançlardan doğmuştur; güzel söz söylemek hırstan, kinden, dalkavukluktan, yalandan; geometri cimrilikten; fizik boş bir meraktan ve hepsi birden, hatta ahlâk bile, insanın kendisini beğenmesinden doğmuştur. Demek ki bilimleri ve sanatları doğuran bizim kötü yanlarımızdır; iyi yanlarımızdan doğsalardı meziyetlerinden daha az şüphe ederdik.[26]

Rousseau'nun bu fikirlerinden hareketle bilimin, erdemin, ahlakın aynı kefede değerlendirilemeyeceği görülmektedir. Zira Rousseau, uygarlıktaki her yeni ilerlemenin, aynı zamanda eşitsizlik yolundaki yeni ilerleme olduğunu söylemektedir. Rousseau, uygarlığın meydana getirmiş olduğu bütün kurumlar, ilk amaçlarının tersine döndüğünü ifade etmektedir.[27] Bu duruma sebep olanın temel de mülkiyet oldu-

---

[23] Çelik, *Modern Felsefe I,* s. 156.
[24] Weischedel, *Felsefenin Arka Merdiveni,* s. 232.
[25] Russell, *Batı Felsefesi Tarihi III,* s. 268.
[26] Rousseau, *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev,* s. 19.
[27] Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, çev. Rasih Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul 2010, s. 54.

ğunu ifade etmiştir. Çünkü Rousseau'ya göre, insanda ki mülkiyet düşüncesi uygarlık fikrinin de altyapısını hazırlamaktadır. Ama Rousseau'nun uygarlık fikri Locke'un uygarlık fikriyle örtüşmez. Bu yüzden her iki düşünüründe mülkiyetin elde edilişindeki görüşlerine değinmemiz gerekmektedir.

3. Mülkiyet ve Emek Açısından Karşılaştırma

Locke'un mülkiyet ile ilgili düşüncesine baktığımızda, O, Tanrı'nın yeryüzünü yaratmasının amacı olarak insanın varlığını sürdürebilmesinde görmektir. Bu amaçla insanlık, Tanrı'nın yarattığı yeryüzünde ortaktır. Bununla birlikte o, bu ortaklığı belirleyen temel faktörün insanın emeği olacağını söylemektedir. Locke'a göre insanın kendisi üzerinde sahipliği, bedeni ve elleriyle yapacağı her şeyin onun olmasını sağlayacaktır. Doğal olarak insanın emeğini kattığı şey, onun özel mülkiyetini oluşturacaktır. Bu doğrultuda Locke, ürünlerin mülk haline getirilmesinin insanların çalışkanlığı sayesinde olduğunu ve mülk edinmeyi Tanrı'nın, çalışkan, akıllı olan insanların kullanımına verdiğini söylemektedir.[28] Böylece Locke; akıl yasasının etkin olduğu doğa durumunu tasvir ederken, mülkiyeti bir hak olarak görmektedir. Bu yüzden Locke mülkiyet hakkının insanın emeği sonucunda elde ettiği sahiplik anlamında kullanmıştır. Mülkiyetin elde edilmesinde özellikle emeğe vurgu yapan Locke sözlerine şu ifadelerle devam etmektedir:

> Toprak üzerinde değerin oluşması emek sayesinde olur. Yediğimiz ekmeğin içinde sayılması gereken emek sadece çiftçinin meşakkati, orakçı ve harmancının zahmeti fırıncının teri değildir. Öküzleri kesenlerin, taşları kazan, demiri dövenlerin, sabanın yapımında, değirmende ve fırında kullanılan keresteyi kesip biçimlendirenlerin ve bu tahıl tanesinin tohum oluşundan başlayarak ekilmesine, ekmek yapılmasına gerekli çok sayıdaki diğer aleti yapanların emeklerinin tümü emek hesabına kaydedilmelidir.[29]

Rousseau'nun ise emeğe ilişkin yaklaşımı şudur:

İnsan aklı daha çok aydınlandıkça, hünerler ve sanayi daha yetkinleşti.

[28] Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme,* s. 23-27.
[29] Locke, *Concerning Civil Government, Second,* s. 25.

> Hemen ardından ilk rastlanan ağaç altında uyumak ya da mağaralara çekilmeyi bırakarak, taştan yapılmış sert ve kesici bir çeşit balta bulundu, odun kesmek, toprağı kazmak, ağaç dallarından kulübeler düşünüldü; bu sonradan balçık ve çamurla sıvandı. Bu, ailelerin kurulmasını, birbirinden ayırt edilmesini meydana getiren bir çeşit mülkiyet benimseten ilk devrim dönemi oldu; işte bu mülkiyetin ortaya çıkması ile hemen birçok kavga ve çatışma doğdu.[30]

Görüldüğü üzere Rousseau, Locke'un aksine insanların doğa durumunda ortaya koydukları emek neticesinde oluşan mülkiyetin insanlığın huzurunu bozduğunu söylemektedir. Locke ise emek sonucunda insanların kendilerinden değer katıp yarattıkları mülkiyetin korunması sonucunda huzurun ve düzenin geleceğini savunmuştur. Yine Rousseau'un mülkiyet ilişkin görüşü şudur:

> Eşitsizliğin kaynağını açıklamak durumunda olduğundan, bu eşitsizliğin sadece özel mülkiyetin çıkmasına dayandığını keşfeder ve özel mülkiyetin çıkmasını bir felaket sayar. Burada, o, esinlendiği bütün düşünürlere, zamanın bütün düşünürlerine karşı çıkar.[31]

Bu yüzden Rousseau, Locke'u mülkiyet noktasında eleştirmekle kalmamıştır. Sonrasında mülkiyetin korunması için oluşturulacak yasaları da eleştirmiştir. Nitekim Rousseau şöyle demektedir:

> Toprakların işlenmesinin zorunlu sonucu olarak toprakların paylaşılması geldi; mülkiyet bir defa kabul edilince bunun sonucu olarak ilk hukuk kuralları doğdu. Çünkü herkese kendisininkini vermek bunu tanımak için herkesin bir şeye sahip olması gerekir; bundan başka, insanlar ileriyi görmeye başladıkları, hepsi de kendilerinde kaybedilecek bazı şeyler gördükleri için başkasına yapabileceği haksızlığın misillemesine uğramaktan korkmayan kimse kalmadı.[32]

Ancak Locke'un, hukuk kurallarından kastettiği doğa durumunda bulunan insanların, kendi rızalarıyla toplum halinde birleşmeleri ve karşılıklı anlaşma sonucu oluşturulan yasalarla doğal ve asli haklarını korumaktır.[33] Elbette Locke'un düşüncesinde mülkiyeti güvence altına

---

[30] Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı,* s. 137-138.
[31] Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, s. 57.
[32] Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı,* s. 146.
[33] Neşet Toku, *John Locke ve Siyaset Felsefesi,* Liberte Yayınları, Ankara 2003, s. 113.

almak vardır. Ancak Locke'a göre hukuk kuralları aynı zamanda beraberinde uygarlaşmayı getirmektedir.

Rousseau ise uygarlığın meydana getirmiş olduğu hükümet ve yasaların, bir araya toplanmış insanların, birlik ve huzur içinde yaşamalarını sağladığını ancak onların egemenliği, onlardan daha güçlü olan bilim, edebiyat ve sanatların insanları bağlayan zincirleri çiçekler ile örtüğünü dile getirmektedir. Bu yüzden Rousseau bilim, edebiyat ve sanatlar özgür yaşamak için doğmuş görünen insanların damarlarında taşıdıkları özgürlük duygusunu söndürdüğünü ifade etmektedir. Nitekim bu durumun onlara köleliği sevdirdiğini ve onları uygar milletler dediğimiz topluluklar durumuna soktuğunu ifade etmektedir.[34]

Sonuç

Yaptığımız karşılaştırmada düşünürlerin doğa durumu ve mülkiyet anlayışları arasında yakından bir ilişki olduğunu görmekteyiz. Zira Locke doğa durumunda her ne kadar insan doğası iyi olsa da, kuralların olmayışı elde edilen mülkiyetin korunması noktasında sıkıntılara sebebiyet verecektir. Bu nedenle Locke hukuk kurallarının oluşmasını istemektedir. Yani doğa durumunda elde edilen mülkiyetin korunumuyla oluşan hukuk kuralları hem insanı özgürleştirecek hem de insanı medenileştirecektir. Rousseau ise doğa durumunda iyi olan insan mayasının mülkiyet anlayışının yavaş yavaş zihinlere yerleşmeye başlaması ile bozulduğunu belirtmektedir. Rousseau mülkiyetin beraberinde hukuk kurallarını doğurduğunu ifade etmektedir. Rousseau'ya göre hukuk kurallarının oluşturduğu medeniyet bilimler ve sanatlar yardımıyla karanlık yüzünü de ortaya çıkmıştır ve doğa durumunda eşit ve özgür olan insanları köleleşmiştir.

Makalenin girişinde belirttiğimiz gibi bir filozofun tavrı zamanının koşullarına tarafgir olmak değildi makale de görüldüğü gibi her iki düşünürde yaşadığı dönemi eleştirmiştir. Locke yaşama, özgürlük ve özel mülkiyet hakkının kısıtlandığı bir ortamda yaşama, özgürlük ve mülkiyet haklarını savunmuştur. Öyle ki Locke'un düşüncelerinin meyve vereceği gelişmeler 'Amerikan Bağımsızlık İlanı' ile 'Amerikan

[34] Rousseau, *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev,* s. 8.

Bağımsızlık Bildirgesi' (1776) ve 'Fransız Haklar Bildirgeleri' (1789) olacaktır. Bu büyük siyasal metinlerle somutlaşacaktır. Locke'un düşünceleri 19. yüzyılda Avrupa kültürünün etkisiyle bütün dünyada gerçekleşeceğini temenni eden ülkülerin de oluşmasına etki edecektir. Bunlar, sivil özgürlükler adı altında düşünce, yazma ve konuşma, dernek kurma özgürlüğü, mal güvenliği ve siyasal kurumların bilgili bir kamuoyu tarafından denetlenmesi ülküleridir.[35] Buradan hareketle Locke'un bugün de hala görüşlerinin geçerliliği sürdürdüğünü söyleyebiliriz.

Rousseau ise toplumsal sözleşme ile inşa edilmiş devletin, yurttaşların özgürlük ve eşitlik için doğuştan, vazgeçilmez hakları ve kendi yazgılarını belirleme güçleri yoluyla katıldıkları bir toplumsal sözleşme üzerine dayalı politik bir örgüt olarak görmektedir. Benzer şekilde Rousseau'da, Locke'un demokrasi idealini ele almaktadır. Rousseau'nun Locke'dan farklı olarak genel istencin insanların ortak çıkarını ya da yararını temsil edeceğine inanmasıdır.[36] Bu yüzden Rousseau Locke'un savunmuş olduğu liberal demokrasiden ziyade çoğunluğun azınlığa tahakkümü olan bir demokrasi modeli benimsemiştir. Ancak Rousseau'da yaşadığı döneminin yönetim anlayışını eleştirerek Fransız İhtilali'ne (1789) zemin hazırlamıştır. Öyle ki, Nicholas Dent'in ifade ettiği gibi "Rousseau'nun Fransız ihtilaline olan etkisi o kadar açık ki üzerine tartışmak çok anlamlı görünmemektedir. Gücün, imtiyazı ve zenginliğin eşitsiz dağılımına olan şiddetli eleştirisi; egemenliğin miras yoluyla geçen bir şey değil, insanların iradesine yaslanmasına dair düşüncesi, devrim öncesi yönetim şekline olan itirazı, bu ve daha fazlası ondan ilham almadan düşünülemeyecek olan devrim amaçları ile oldukça uyumlu görünmektedir."[37] İhtilalin söylemleri olan '*eşitlik, özgürlük ve kardeşlik*'[38] kavramlarının bugün hala güncelliğini koruyor olması ve hala siyasetin odak noktası olması bakımından önemlidir.

Son olarak her iki düşünürün kalkış noktaları aynı olmasına rağmen makalede de görüldüğü gibi vardıkları sonuç farklıdır. Locke'a

[35] George Sabine, *Yakın Siyasal Düşünceler Tarihi,* çev. Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, İstanbul 2000, s. 71.
[36] Çelik, *Modern Felsefe I,* s. 161.
[37] Nicholas Dent, *Rousseau,* Routledge, New York 2005, s. 216.
[38] Dent, *Rousseau,* s. 22.

göre doğa durumunda tehlike de olan mülkiyetin korunması aynı zaman da özgürlüğünde teminatıdır. Rousseau ise mülkiyetin ortaya çıkması ile insanların köleleştiğini ve doğa durumunda sahip oldukları özgürlükleri de kaybettiklerini söylemektedir.

Kaynaklar

Baradat, Leon P., *Siyasal İdeolojiler Kökenleri ve Etkileri*, çev. Abdurahman Aydın, Siyasal Kitabevi, Ankara 2012.

Cevizci, Ahmet, *Felsefe Tarihi,* Say Yayınları, İstanbul 2010.

Çelik, Sara, *Modern Felsefe I,* Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2012.

Dent, Nicholas, *Rousseau,* Routledge, New York 2005.

Locke, John, *Concerning Civil Government, Second Essay an Essay Concerning the True Original Extent and End of Civil Government,* trans. William Popple, Pennsylvania State University, Pennsylvania 1998.

Locke, John, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme,* çev. Fahri Bakırcı, Ebabil Yayınları, Ankara 2012.

Locke, John, *Yönetim Üzerine İnceleme,* çev. Fahri Bakırcı, Kırlangıç Yayınevi, Ankara 2007.

Hobbes, Thomas, *Leviathan,* çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.

Öktem, Niyazi, *Sosyolojinin ve Felsefenin Verileriyle Devlet ve Hukuk Felsefesi Akımları,* Der Yayınevi, İstanbul 1993.

Rousseau, Jean-Jacques, *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev,* çev. Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

Rousseau, Jean-Jacques, *Emile ya da Eğitim Üzerine,* çev. Yaşar Avunç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

Rousseau, Jean-Jacques, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı,* çev. Rasih Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul 2010.

Rousseau, Jean Jacques, *Toplum Sözleşmesi,* çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2006.

Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi III,* çev. Muammer Sencer, Say Yayınları, İstanbul 2004.

Sabine, George, *Yakın Siyasal Düşünceler Tarihi,* çev. Özer Ozankaya, Cem

Yayınevi, İstanbul 2000.

Toku, Neşet, *John Locke ve Siyaset Felsefesi,* Liberte Yayınları, Ankara 2003.

Weischedel, Wilhelm, *Felsefenin Arka Merdiveni,* çev. Sedat Umran, İz Yayıncılık, İstanbul 1993.